

ДЕМОГРАФСКИТЕ РЕСУРСИ НА ПЛАНИНСКИТЕ СЕЛА НА ПЕЛИСТЕР И БАБА ПЛАНИНА ВО ФУНКЦИЈА НА ТУРИСТИЧКОТО СТОПАНСТВО

д-р. Никола В. Димитров^{1/}

Извод

Во трудот прикажани се основните демографски ресурси во функција на развој на туризмот во планинските села на Пелистер и Баба Планина. Направен е обид за ангажираноста на населението на конкретна туристичка понуда преку примерот со цапарскиот карневал под маски.

THE DEMOGRAPHIC RESOURCES OF MOUNTAIN VILLAGES ON PELISTER AND BABA MOUNTAIN IN FUNCTION OF THE TOURISTIC ECONOMY

d-r. Nikola V. Dimitrov

Abstract

In this work are shown the basic demographic resources in the function of development of the tourism in the mountain villages of Pelister and Baba Mountain. An effort is made for the commitment of the example of the Capar's karneval under masks.

Вовед

Развојот на секое економски исплатливо стопанство, вклучително и на туристичкото, е неизбежно без познавање на демографските ресурси во третиранитиот простор. Имено, демографскиот фактор има незаменлива улога како од аспект на задоволување на економските интереси на релација побарувачка и понуда, така и од аспект на вреднување на трошоците и профитот, односно интензивирање на брзината на обрт на капиталот. Поконкретно, во интерес на економскиот развој на одреден простор, суштинска е потребата од активно и разновидно вклучување и искористување на локалните човечките ресурси.

Преку овој економски принцип, **прво**, би се избегнале непотребните транспортни и други трошоци, **второ**, би инвестирале во надминување на субјективни недоразбирања, и други аномалии, односно би ги збогатиле и унапредување хуманите принципи, и **трето**, за брзо време би се појавиле дејности кои би биле во функција на економско зајакнување и опстанок на локалното население.

Што се однесува за планинските села на Пелистер и Баба Планина, а земајќи ја во предвид врската човек-развој, односно човекот останува онаму каде има економски интерес. Тоа значи, за одржлив развој, неизбежна е примена исклучиво на економски, а денес и на еколошки стандарди. Да се надеваме, ако правилно го насочиме економскиот развој на потпелистерските села придржувајќи се на наведените три економски принципи, неодминлив ќе биде процесот на ревитализација на планинскиот простор.

За искористување на демографските ресурси во функција на туристичкото стопанство, на планинските села и на селата кои се сместени во подгорието на Пелистер и Баба Планина, во рамките на просторот кој ни е на располагање, ќе се обидеме да дадеме делумен одговор само на неколку битни елементи.

Трудот ја третира демографската маса интегрално за просторот на Пелистер и Баба Планина без разграничување според административно-територијална поделба.

1. Некои специфичности на демографската маса

^{1/} Професор во ДСУ-Гимназија "Јосип Броз-Тито" - Битола

Развојот на секаков вид на стопанство започнува и завршува со демографскиот фактор. Според тоа, неможеме да планираме, опсервираме развој или интензивирање на определената дејност, во случајот туризам, без познавање на расположивиот популациски потенцијал.

Во оваа прилика, во нашите анализи за важноста на демографските ресурси во развојот на туристичкото стопанство, поаѓаме не само од човековиот потенцијал во планинските села, туку и од поврзаноста на просторот со непосредното опкружување. Поконкретно, ја анализираме врската на високо планинските села со ридско-планинските и ридските села, кои сите заедно, се во интеракциски врски и се интегрален дел од планината и планинското подгорје.

Уште во почетокот, пред да ги конкретизираме анализите, потсетуваме, дека, и градот Битола, поради блисинатата на планината, игра важна улога за развој на туризмот на Пелистер и Баба Планина, и тоа преку можноста финансиски да инвестира и да ангажира доволен број популациска маса во служба на туристичкото стопанство. Меѓутоа, во овој случај, само ќе потсетиме, дека, секој оној кој користи-експлоатира туристички мотиви во друг простор – планина, село, река, езеро итн, на домаќинот-рецепиентот потребно е да исплати одредена туристичка или друга такса на услуга. Токму таа спрега, град-село (туристички агенции-село, општински центар-село и слично) ќе треба да го иницира развивањето на туризмот во руралните планински средини. Или конкретно, планината – селото ви дава најразлична туристичка и друга услуга, а вие за истата ќе треба да платите. Во спротивно има самопослужување или “кражба” на најразличните атрактивни мотиви, кои најчесто од страна на посетителите се изложени на најразлични форми на загадување или уништување. Современиот туризам, во случајот, селскиот туризам, мораме да го развиваме врз принципот на хуманистички пазарни и еколошки односи. Селото покрај земјоделски и туристички мора профитно да стопанисува, да привлекува, да негува и чисти, да се развива. Во спротивно природата и селото ќе бидат уште еднаш “силовани”, понижени и уништени. Посетителот ќе биде изложен на непријатни ситуации и избркан од планината а пак селото ќе биде и понатаму оставено самото да се снаоѓа и тивко да изумира.

Токму поради тоа, преку нашиот труд, сакаме да се обидеме, да дадеме прилог за почетна ревитализација на селото, преку иницирање на инвестиции во селски туризам, агротуризмот и другите видови на туризам кои како

потенцијали ги има во третиралиот простор, а при тоа, што е можно повеќе, да биде ангажиран локалниот селски човек.

За таа цел, вршиме демографско “снимање”, односно анализите на населбите и населението во просторот ги разгледуваме поодделно во три зони. Разграничувањето го правиме врз основа на различна надморска височина, така, во првата зона со височина од 650 до 800 м.н.в. (без градот Битола) регистрираме 9 населби, во втората зона од 801 до 1000 м.н.в. бележиме најмногу населби 22, и во трета зона од над 1001 м.н.в. регистрираме најмалку населби само 7 високо планински села. (Види: Табела бр. 1) Вкупно во планинскиот и подпланинскиот дел на Пелистер и Баба Планина лоцирани се 38 селски населби, односно населби кои директно можат да учествуваат во креирањето на туристичкото стопанство.

Табела бр. 1 – Број на населби и население во планинските и подпланинските села на Пелистер и Баба Планина, со густина на населеност за 1948 и 1994 година, гледано по висински зони и површина во км²

Висинска зона во метри (од-до) ^{1/}	Број на села	Број на население		Површина во км ²	Густина на населеност во км ²	
		1948	1994		1948	1994
650-800	9	6154	3087	91,6	67,2	33,7
801-1000	22	11305	5401	222,0	50,9	24,3
над 1001 м	7	5049	1595	225,7	22,4	7,0
ВКУПНО	38	22508	10083	539,3	41,7	18,7

^{1/} Населби кои се наоѓаат на надморска височина од 650 –800 метри се селат: Буково, Крстоар, Бистрица, Олевени, Барешани, Канино, Велушина, Граешница и Драгош. Населби кои лежат на надморска височина од 801 до 1000 метри, се: Кажани, Трново, Братин Дол, Дихово, Брусник, Лавци, Орехово, Злокукани, Острец, Кишава, Подмочани, Грнчари, Рајца, Асамати, Курбиново, Претор, Сливница, Крани, Штрбово, Наколец, Љубојно и Долно Дупени. И населби кои лежат на највисоката зона од над 1001 метар се селата: Маловишта, Цапари, Ротино, Магарево, Нижополе, Арвати и Брајчино.

Од Табелата број 1 забележуваме намалување на населението кај сите висински зони, тоа е резултат на интензивните миграциони процеси на отселување на селското население. Така, за периодот 1948-1994 година вкупниот број на население се намалил од 22.508 на 10.083 жители или за 55,2 %. Со најголем интензитет на иселување за периодот 1948-1994 година е третата највисоката-зона, со намалување од 3454 жители или за 68,4 %, потоа следат втората зона со намалување од 57,6 %, и со најмалку намалување е првата зона со намалување на населението за 48,8 %. Во прилог на интензитетот на иселувањето ќе ја наведиме и густината на

населеност која за истиот период се намалил од 41,7 на 18,7 жители на 1 км². Со најголем интензитет на опаѓање на густината бележиме во третата зона од 22,4 на 7,0 жители на км² или намалување за близу трипати. Просечно на една населба во просторот паѓаат по 592 жители во 1948 година за да во 1994 година се намалат на 265 жители. Повторно третата зона е неповолна во тој поглед односно просечниот број на жители по населба се намалил од 721 жители во 1948 на 227 жители во 1994 година.

Просторот во целина располага со површина од 539,3 км² или по 14,2 км² по населба што е висок сооднос на расположливо земјиште. Во највисоката зона селата располагаат со најголема површина од 225,7 км² или просечно по населба по 32,2 км², додека селата од другите две зони просечно располатаат по околу 10 км².

Состојби на намалување на популациската маса регистрираме и според податоците за домаќинствата и старосната структура (Види: Табела 2 и 3)

Табела бр. 2 – Број на жители, домаќинства и просечен број на членови во домаќинство, за 1961 и 1994 година, гледано по број на села, вкупно и според висински зони

Висинска зона во метри	Број на села	Број на жители		Број на домаќинства		Просечен број на членови во домаќинство	
		1961	1994	1961	1994	1961	1994
650-800	9	5885	3087	1235	879	4,7	3,5
801-1000	22	10956	5401	2144	1516	5,1	3,5
Над 1000	7	4556	1595	941	533	4,8	3,0
ВКУПНО	38	21397	10083	4320	2928	4,9	3,4

Табела бр. 2 дава уште една потрвда за разорноста на емиграционите процеси во просторот кој го третираме. Имено, како резултат на иселувањето бележиме намалување на бројот на домаќинствата а од тука и на просечниот број во домаќинство. Така, според, податоците, за 1961 година кога доминирале средните домаќинства (со просечно по 4-5 члена во домаќинство), во 1994 година, кај сите зони регистрираме мали домаќинства (3 до 3,5 члена во домаќинство). Особено најочигледен е примерот со највисоката зона каде преовладуваат малите домаќинства со 3 жители во домаќинство, односно во најголем број на случаи тоа се старечи домаќинства, кои економски тешко ги надминуваат своите егзистенцијални потреба, додека пак за задоволвање

на барањата на современа туристичка услуги тешко би можеле да излезат во пресрет. Како аргумент на последното ја презентираме и старосната структура на населението, класифицирана во три возрасни групи.

Табела бр. 3 – Старосна структура на населението во три старосни групи, гледано вкупно и по висински зони, за 1961 и 1994 година

Висински зони во метри	Број на села	1961				1994			
		Вкупно население	Старост во години			Вкупно население	Старост во години		
			0-19	20-64	65 и повеќе		0-19	20-64	65 и повеќе
650-800	9	5885	2224	3218	443	3087	811	1750	526
801-1000	22	10956	4331	5881	744	5401	1441	2933	1027
Над 1001	7	4556	1696	2555	305	1595	300	946	349
ВКУПНО	38	21397	8252	11654	1492	10083	2552	5629	1902

Од Табела бр. 3 го бележиме само најопходното, дека за периодот 1961-1994 година евидентен е процесот на демографско стареење на вкупната популација во сите висински зони. Така, старото население, за сметка на другите две возрасни групи, во вкупното население своето учество го зголемило од 7,0 % на 18,8 % во 1994 година.

Со најбрзо темпо старее највисоката зона, каде старото население пораснало од 6,7 % (учество во вкупната популација на зоната во 1961 година) на 21,9 % (во 1994 година), за сметка на останатите две кои во 1961 година учествувале со 37,2 и 56,1 % а во 1994 година со 18,9 односно 59,2 %. Тоа, значи, населбите од највисоката зона веќе се навлезени во процес на интензивно стареење, за сметка на другите две каде стареењето на населението е со нешто побавно темпо, од 6,8 % на 19,0 % односно од 7,5 % на 17,0 %. Со доминација на старото население од над 20 % се речиси сите села од највисоката и дел од втората зона. Покрај неповолната старосна структура планинските села се соочуваат и со недоволно население со средно, а особено високо образование. Исто така потребно е комунално-инфраструктурно интервенирање во селата, потоа секако друго уредување на населбите за прием на гости, како и навремена едукација на населението за туристичка понуда, услуга и култура. Недостатокот на младо и туристички едуцирани лица и домаќинства во планинските села, мора да се дополнува со ангажирање, исто така на туристички

едуцирани лица, домаќинства од околните соседни ридско-планински села.

Од ова произлегува извесен заклучок. Дека, развојот на туризмот во планинските села, неможеме да го потпираме само врз услугите од локалното планинско население. Туку, во функција на туризмот, туристичката понуда и услуга, како рецепиенти фактори на сите туристички и сместувачки, комунално-инфраструктурни, организациони и други услуги (производство на еколошка храна, национални јадења, агротуризам и слично), треба да биде вклучено и населението од ридско-планинските подрачја, односно од т.н. подпланински подгор.

Во интерес на успешно функционирање на целокупното разновидно туристичко стопанство во планинскиот и подпланинскиот простор, туристичка пропаганда, комунална услуга итн, мора да се вклучи и туристички едуцираниот и расположлив демографски и секаков друг потенцијал на градовите Битола и Ресен.

Меѓутоа, туризмот подразбира влучување и на странски капитал и инвестиции, изработка на разни, проекти и слично. Во прилог на вложувањата, несмее да се заборави големиот број на иселеништво токму од овој планински простор. Имено, според статистички податоци за 1994 година во странство од селата од планинскиот и потпланинскиот подгор на Пелистер и Баба Планина има 8293 лица. (Биди: Табела број 4)

Табела бр. 4 – Население во земјата и во странство според пописите од 1981 и 1994 година, и нивниот сооднос, гледано вкупно и поодделно по висински зони

Висински зони во метри	Број на села	Население во земјата		Население во странство		Однос на населението во земјата - во странство	
		1981	1994	1981	1994	1981	1994
650-800	9	6953	3087	1911	3182	3,6	1,5
801-1000	22	11219	5401	2425	2934	4,6	1,8
Над 1001	7	4573	1595	1112	2182	4,1	0,7
ВКУПНО	38	22745	10083	5448	8298	4,2	1,2

Од табелата бр. 4 паѓа воочи големиот број на население во странство од овој простор, кој во 1994 година, споредено со населението во земјата е поголем за 1070 лица. Додека пак, според сопствени теренски истражувања вкупниот број на лица во странство, од овој простор, изнесува 10.715 лица, или за 632 лица просторот има повеќе население во

странство отколку во сите 38 села. По зони тоа изгледа вака: првата зона има 3960 лица во странство, втората 4235 лица и третата, највисоката има 2520 лица во странство.

Овие состојби зборуваа и за уште еден дополнителен аргумент кој може да се искористи во унапредување на туристичкото стопанство, се разбира, ако адекватно се вклучи и иселеништвото во валоризирање на сè она што значи еколошки туризам.

Во оваа прилика ќе ги изнесеме само уште состојбите на земјоделските стопанства и расоложивите земјоделски површини.

Табела бр. 5 – Вкупен број на домаќинства и земјоделски домаќинства по висински зони за 1969 и 1994 година

Висински зони во метри	Број на села	Домаќинства		Домаќинства	
		1969		1994	
		Вкупно домаќинства	Од тоа земјоделски	Вкупно домаќинства	Од тоа земјоделски
650-800	9	1174	1036	879	613
801-1000	22	1936	1699	1516	1100
Над 1001	7	764	613	533	394
ВКУПНО	38	3874	3348	2928	2107

Од податоците во табела бр. 5 регистрираме намалување покрај на вкупниот број на домаќинства и на земјоделските домаќинствата од 86,4 % на 71,9 % во 1994 година. Намалувањето на земјоделските домаќинства гледано по висински зони е следен: во највисоката зона земјоделските домаќинства споредено со вкупниот број на домаќинства се намалило од 80,2 % на 73,9 %, во втората зона се намалиле од 87,7 на 72,5 %, и во првата најниска зона земјоделските домаќинства споредено со вкупниот број на домаќинства се намалиле од 88,2 на 69,7 %.

Сепак, и покрај намалувањето на земјоделските домаќинства, условно речено, со мали исклучоци, во нашиот простор, сè уште има расположиви земјоделски стопанства.

И конечно, со каков земјишен фонд располага просторот, делимично ќе продискутираме. Ова прашање е најбитно за развивање на агротуризмот, производството на еколошки чиста и здрава храна, престојот во шумските комплекси и слично.потоа. Просторот располага со вкупно 53916,4 ха вкупна површина, од тоа на обработливо замиште му припаѓаат 13584,3 ха или 25,2 %, пасиштата зафаќаат 18601,9 ха или 34,5 %, шумите 18477,2 ха или 34,3 % и

неполодно земјиште зафаќа површина од 3253,0 ха или 6,0 %. Сепак, гледано во целина обработливите површини релативно се добро распоредени со вкупен просек од 357 ха по населба. Какви се состојбите гледано според висински зони, проследи ја табелата број 6.

Табела бр. 6 – Вкупна земјоделска површина и видови на земјишен фонд гледано по висински зони

Висински зони во метри	Број на села	Земјоделска површина во хектари (ха)				
		Вкупна површина (ха)	Обработлива површина (ха)	Пасишта (ха)	Шуми (ха).	Неплодно земјиште (ха)
650-800	9	9157,9	4111,0	2250,1	2340,1	456,7
801-1000	22	22192,2	6861,5	6114,9	8039,3	1176,5
Над 1001	7	22566,3	2611,8	10236,9	8097,8	1619,8
ВКУПНО	38	53916,4	13584,3	18601,9	18477,2	3253,0

Од табелата број 6 бележиме, пропорционалност на релација оработливо земјиште други површини. Имено, со зголемување на надморската височина, површините на обработливото земјиште, се намалува за сметка на останатите. Така, во највисоката зона најмалку се застапени обработливите површини со учествуво од 11,5 %, потоа следат пасиштата со 45,3 %, шумите со 35,9 % итн. Во втората ридско-планинска зона обработливите површини учествуваат со 30,9 % а во првата зона со 44,9 %, пасиштата со 27,5 % а во првата со 24,5 %, а шумите со 36,2 % односно 25,5 % итн.

Ако направиме споредбена анализа на релација население-земјоделски површини. Добиваме речиси одличен просек од 1,2 ха обработливо земјиште по жител или по 4,6 ха на секое домаќинство. Слични се состојбите гледано по висински зони, што е доволен услов за расположиви слободни земјоделски површини за секаква намена, односно поволни услови за интензивирање на земјоделското производство за потребите на туристичкото стопанство.

Ако се надминат сите лимитирачки неповолности, поаѓајќи од разрешувањето на демографската старосна и друга структура на населението, потоа недоволната механизација, комунално-инфраструктурно опремување и слично, планинската зона може да смета на унапредување на земјоделството, а од тука и на туристичкото стопанство.

За другите, исто така, важни социо-економски елементи (природниот прираст, половата, етничката, верската,

образовната структура, структурата по дејности, опременоста со механизација, возен парк, технички помагала, добиточен фонд, производство на земјоделски производи, храна и слично) кои се составен дел во функционирањето на интензивизирано туристичко стопанство, за предметниот простор, ќе продискутираме во друга прилика.

2. Селското население во служба на туристичкото стопанство

Развојот на селскиот туризам подразбира не номинално туку суштински ангажирање на локалното население во функција на туристичкото стопанство. Имено, напоредно со заокружувањето на сите туристички фактори – иницијативни, атрактивни, комуникативни, инфраструктурни, рецептивни и другите, треба навремено финансиски и едукативно да се инвестира и врз човековите ресурси во наведените села. Односно, заокружување на целокупна туристичка понуда базирана и врз принципот на стручна најразлична туристичка услуга, на едуцирано локално население со туристичка култура на однесување, потоа на оспособување на населението за производство на здрава храна, за производство на најразновиди сувенири, па обука за туристички водичи итн. Сите тие активности мораат да бидат за брзо време изведени преку најразлични стручни семинари, на обука и преквалификација, со цел населението да биде оспособено напоредно покрај земјоделската работа да обавува и туристички услуги. Тоа, всушност може само да биде во интерес на подобрување на економската добивка на земјоделецот-турист, односно во функција на унапредување на туристичкото стопанство преку интензивирање на новите туристички трендови, како што се селскиот туризам, агротуризмот, екотуризмот итн.

Селата во третиралиот простор располагаат со најразлични стекнати и создадени ресурси. Токму од овде треба да ја разбиеме дилемата “имаме село ни треба ли туризам, или имаме туризам ни треба ли село”. Одговорот е во современиот еколошки интеракцискиот развој на односот земјоделство-туризам и обратно, туризам-земјоделство.

Селата во планинскиот и потпланинскиот простор располагаат со богати природни вредности и богатства, но со изобилие на создавани, низ историските ветрометини, најразновидни археолошки, историски, културни, верски, фолклорни, етнолошки, архитектонски вредности кои имаат важна улога за развој на селскиот екотуризам. Така, во

просторот егзистираат 13 манастири со конаци, 70 цркви, над 30 споменици и спомен обележја, голем број на атрактивни селски куќи и други архаични придружни стопански објекти, потоа во текот на годината, на различни локации во селата се одржуваат неколку културни манифестации, исто така во текот на годината се одбележуваат голем број на верски празници итн. Сите тие се доволни атрактивни мотивски фактори за прием на голем број на посетители во текот на целата година. Туристичките работници мораат за брзо време на изготват календар на туристичка понуда од едно дневни до повеќе дневни туристички атракциони и активности со маршрутни тури на посета на природни атрактивни туристички мотиви, на одредени активности во селата, манастирите, црквите, културни манифестации, верски празници, слави, селски свадби, работно ангажирање врз одредени земјоделски активности итн. Потребно е вклопување на туристичките активности на село со оние кои се извршуваат во градот, преку создавање на можности за посета и на репертоарот на најразлични културни и други видови манифестации кои се одржуваат во Битола и пошироко. Во интерес на генерално унапредување на туристичкото стопанство, потребно е сите корисници на најразличните туристичките услуги (туристичките агенции, туристите, посетителите и другите) редовно на ја наплатуваат туристичката такса во селата, манастирите и другите рецепиенти.

Разновидноста на туристичката понуда, мора да се заокружи преку брзо подготвување на селата за прием на туристи, односно адаптирање на старите селски куќи, изградба на нови или автентично архитектонско реконструирани селски куќи опремени со современа инфраструктура, или во целина, селото-селата да бидат во можност да примат поголем број туристи, да бидат во можност да одржуваат разни манифестации, семинари и слично.

Во функција на туризмот треба да се вклучат и големиот број (над 500) викендици за прием на посетители и гости, меѓутоа, со претходно нивно целосно инфраструктурно опремување. Исто така, потребно е организирано и координирано ангажирање на туристички агенции за туристичка пропаганда и привлекување на туристи, ангажирање на планинарските домови, туристичките населби, хотелите, одморалиштата, туристичките населби, бунгалови во просторот, но и во градот за задоволување на секаков вид услуга базирана врз желбите на туристите.

Напоредно треба да се одвиваат работи околу изградба на планинарски домови, народни ресторани, потоа, адаптирање на важни стопански објекти со нивна автентична реминисценција на стопанската дејност (воденица, бачило, мандра, саракачанска куќа, правење на јаглен, мраз, работа со разбој, или пак создавање на отворен етно парк преку кои ќе се долови стариот начин на живот и слично).

Потребно е во повеќе села да се иницира и финансира организирање на неколкудневни културни, фолклорни, етнологски, верски, литературни и други видови на манифестации. Напоредно треба да течат и други масовни понуди: какви што се организирањето на различни планинарски, извиднички и други видови маршеви. Во повеќе села потребно е да се изградат мали музеји или спомен соби за одредени историски личности, за историјата на селото, за етнологијата, за просторот, за природното богатство итн. Не треба да се заборава и изградба на алпинистички тараби-платформи за алпинистички тренизи, потоа маркирање-одбележување на патеки за алпинисти, за планинари, за планински велосипедизам, палаглајдерство, за атлетска, за планински крос, за ориентација и други намени. Поодделни села треба да се опремаат со средства за изнајмување на скии, коњи, магариња, планински велосипеди, палаглајдери, потоа да се оспособата да одгледуваат коњи (ергела), магариња, кози, расни овчарски кучиња како за нивно послужување така и за продажба на истите.

Напоредно со сите активности во континуитет треба да се одвива уредувањето на видиковци над селата и околните врвовите, опремување на видиковците и излетничките места со уредени клупи, маси, настрешници, чешми, корпи за отпадоци и слично, од природен материјал камен, штици. И се разбира нивно одржување и навремено чистење на просторот од комунални и други отпадоци и од органските фекалии.

Во функција на селскиот туризам и воопшто на туристичкото стопанство е стопанско ангажирање на месното население во производство на здрава храна (разни јадења од народната кујна, пијалоци, природни сокови, лековити билки, чаеви, овошје, мед, одгледување на риби, градинарски култури, полжави, печурки итн) и истото да биде секогаш спремно за услуги во агротуризмот. Дејност на населението, подразбира и вработеност во Националниот парк, како шумари, спасители, пожарникари, туристички водичи, одржувачи на хигиена, вработени во селскиот туризам, производство на здрава храна, изработка на сувенири, вработени во мини хидроцентрали и слично.

Повеќе страниот туризам подразбира и создавање на услови за одржување покрај на зимски-летен туризам, и на туризам во текот на целата година, за сите возрасти на туристи, и за сите социјални категории. Напоредно треба да се одвива изградба на спортски терени, терени за скијање, ски лифтови, терени за голф, јавање, изградба на ресторани, камин сали, диско клубови, санаториум, астрономска опсерваторија итн. Во сите случаи потребно е да важат и да се применуваат сите еколошки принципи на екотуризам.

Краен резултат од ваквиот вид на туризам треба да биде профитот, кој исклучиво треба да се базира врз еколошките принципи, односно “туристот да ги остави парите а не отпадоците”. Најголемиот дел од овие и сите други активности кои се во служба на туризмот треба да се разработат во индивидуални и генерални проекти и студии. Значаен сегмен за развој на туризмот во селото и пошироко е примената на сите еколошки принципи за зачувување на чиста природна и животна средина.

Во служба на сите видови туризам, градот Битола со своите стручни кадровски и други потенцијали ја има водечката улога особено како главен репер, рецепиент и трансфер на туристи и посетители кон сите правци на Пелистер и Баба Планина. Според тоа во најбрзо време потребна е изработка на нова Студија за интегрален развој на повеќе видови на традиционален и алтернативен туризам на Пелистер и Баба Планина, со особен акцент на еколошки чистиот туризам.

Гледано генерално, просторот отворено нуди можности за повеќе разновидни видови на туризам, како од традиционалната така и од атрактивната група. Ке набрине некои од нив, и тоа: рекреативен, стационарен, здравствен, планинарски, алпинистички, културен, манифестационен, манастирски, селскитуризам, агротуризам, екотуризам, палаглајдерски туризам, астротуризам итн.

3. Ангажираност на селското население на конкретна туристичка понуда (презентирано преку примерот на Цапарскиот карневал)

Селото Цапари се наоѓа се наоѓа 16 км западно од Битола, под врвот Пелистер, на средна надморска височина од околу 1.030 метри. Тоа е ридско-планинско село со 565 жители (во 1994 година), со повеќе вековна историја и етнолошко богатство кое сè уште се негува.

Обичајот под маски во село Цапари, популарно познат како “Цапарски карневал” се одржува за време на божиќните

празници, поточно спроти празникот Василица (14.01) – Нова година по старо или кај народот позната како “Стара нова година”. Тоа е еден од новогодишните обичаи и спаѓа во поганите или “некрстените денови” од Божик до Богојавление (Водици) (од 07.01. до 19.01). Тоа се денови кога нема крст и во тоа време нарочито ноќе по земјата шетаат зли демонски сили, тоа се денови на душите на умрените, на лошите болести, чума, колера, денови на вампири и самовили, денови на пакости меѓу народот.

Според тоа, суштината на овој обичај е да се истера и победи поганството од земјата, а да се возвиши и унапреди новата година, која преку пролетта што следува ќе ја оплоди вегетацијата и воопшто плодноста кон богатството на храна, луѓе и благосостојба.

Подготовките за одбележување на бабарскиот обичај започнуваат неколку денови порано. Маскираните групи бројат околу 30 до 50 маски. Специфичен момент кај овој бабарски обичај е тоа што при обредот главно место има невестата која е придружувана, односно заштитувана од два сејмена, што значи не постои “зет”. Токму, непостоењето на зет а негово заменување со два сејмени, можеби е единствен случај во бабарските обичаи во Македонија и пошироко. Во обичајот двата сејмени имаат за задача да ја чуваат невестата од злото, духовите, нечистите работи, од грабнување и слично.

На карневалот среќаваме најразлични маски во зависност од инвентивноста на маскирантот и од актуелноста на одредени настани и личности. Бабарскиот обичај или карневалот започнува утрото на 14.01. на средсело. Одкога ќе се соберат, сите бабарски маски, обичајот започнува со свирење на македонски ора и македонски песни. Маските за цело време се придружувани од две зурли и два тапани кои заедно со маскирните групи свирејќи го обиколат селото од десно на лево. Со намера да се истераат лошите духови, болестите, нечистите работи кои се случувале во текот на старата година на секоја раскрсница, каде сè уште тлеат коледарските огнови, се играат македонски ора, се свони и скока. Веселата атмосфера на карневалот претставува возбудлива атракција која го зафаќа целото села, така што, обредната церемонија, за целото време, е придружувана и следена од повеќе броја публика од селото, од соседните села, од Битола и пошироко.

Крајот на изведувањето на обичајот е околу пладне и тоа на средсело, каде се собираат сите маски и целата публика, тука сите заедно се приклучуваат во општа веселба

на која се игра македонско оро. На крајот целата церемонија завршува со откривање-вадење на маските на сите маскирани лица пред насобраното население кое ракоплеска и им честита на најуспешните маск.

Имајќи го во предвид, сознанието, дека во функција на унапредување на развојот на село Цапари, токму преку овој карневал, се отвараат можности за неколку дневна туристичка културна атракција, како идеална можност за промовирање на селскиот туризам во ова потпелистерско село. А карневалот отвара повеќе можности и за пласирање на туристите и други туристички мотиви со кои располага село Цапари и околната чиста и убава природа, манастирот Св.Петка, црквите, близината на Пелистер и слично.

Општината мора да размислува на збогатување на содржината со вкопување на повеќето атрактивности во едно, пример: во текот на месец јануари во текот на четири-пет дена, како атрактивна туристичка понуда, едноподруго да се празнуваат празниците Божик, Коледе, Василица и Водици, кои ќе бидат исполнети со разни други содржини. Имајќи во предвид дека карневалот може да привлечи повеќе стотина гости, а тоа значи ангажирање на речиси целото село за прием на гостите, за сметување, за подготвување на разни видови на храна, пијалоци, сувенири, фотографии, проспекти, директно учество на туристите во карневалот со изнајмување на маски, превоз итн.

Карневалот дава можност селото да се популаризира, потоа економски да се унапреди, младото население работно да се ангажира, се отвараат можности во унапредувањето на животот на селото да се вклучат и многубројните иселени цапарчани, како и можности за појава и на други финансиски стимуланти. Преку развој на селски туризам, Цапари, покрај економски, може и популациски да се ревитализира.

Нема многу време за губење, надлежните органи на селото и општината мораат по итно да бараат инвестиции за пласирање на оваа туристички атрактивна и доходовна понуда, во која успешно може да го вклучи не само целото население во село, од најмладо до најстаро, туку и другите соседни села да бидат во функција на оваа несекојдневна туристичка атракција.

Користена литература

1. SZS, Konačni rezultati popisa stanovništva od 15 marta 1948 godine, Knj. I, Beograd, 1951 g.
2. SZS, Popis stanovništva 1961, Pol i starost, Rezultati po naselja, Knj. XI, Beograd, 1965 g.
3. SZS, Popis stanovništva i domačinstva u 1948,1953 i 1961g., Rezultati po naselja, Knj. X, Beograd, 1965 g
4. РЗС, Попис на земјоделството 1969 година, Статистички преглед 15, Скопје, 1971 година
5. РЗС, Први резултати на населението, домаќинствата и становите во 1981 година, Статистички преглед 139, Скопје, 1984 година
6. ЗСРМ, Попис на населението, домаќинствата, становите и земјоделските стопанства во Република Македонија во 1994 година, Документација од пописот 1994, Книга V, Скопје, 1997 година
7. РЗС, Документација од Пописот 1981 година, Документациони табели 1.1.9., Скопје, 1982 година
8. РЗС, Први резултати на населението, домаќинствата и становите во 1981 година, Статистички преглед 131, Скопје, 1983 година
9. РЗС, Необјавен документационен материјал од Пописот 1994 година
10. м-р. Никола В. Димитров, Демогеографска анализа на миграционите процеси во југозападниот дел на Република Македонија, Докторска дисертација, Скопје, 2001 година
11. м-р Никола В. Димитров, Цапарски карневал под маски, (труд предаден за печат во списанието на Прилози на ДНУБ)
12. РГЗ, СР. Македонија низ катастарска евиденција, Скопје, 1982 г.
13. ВГИ, Топографски карти за подрачјето на Пелистер и Баба Планина, во размер 1:50.000, секција Битола, 3 и 4, Лерин 1 и 2, Београд, 1973 година, дополнети 1977 година.